

JUHÁSZ GYULA VALLÁSOSÁGÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Vörös László

IV. éves magyar-történelem szakos hallgató

IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZET

I.

Juhász Gyula vallásos költészete rendkívül bonyolult és összetett, éppen azért sokszempontu vizsgálatot követel. A Horthy-korszak irodalomkritikája költészetének egészéből és társadalmi gyökeréből kiszakítva, pusztán mint lelki jelenséget vizsgálta, és ennek alapján kiáltotta ki Juhászt a legkafólikusabb magyar költők egyikének. ANTAL SÁNDOR ezt írja róla: « Juhász Gyula a keresztények közé tartozik. Előkelő krisztianizmusa fölülkerekedik minden anyagi örömen és fájdalomon. »¹ BABITS «tipikusan keresztény költőnek » nevezi,² KOSZTOLÁNYI «szerzetesi léleknek tartja».³ SIK SÁNDOR Juhász misztikumát a «vallási és fogalmi hangulati egységnek » mondja.⁴

Más irodalomtörténészek azonban már felismerték, hogy Juhászt nem lehet egyértelműen vallásos költőnek kinevezni. Még PINTÉR JENŐ is elismeri, hogy «világnézete a katolikus egyház litrendszerétől Schopenhauer filozófiájáig nyugtalanul hanyódik-vetődik. »⁵ CS. SZABÓ LÁSZLÓ megállapítása szerint «sokszor katolikus hitét esztétikumká lágyítja. »⁶ Ennek magyarázatát azonban nem tudták megadni az egyoldalú vizsgálat miatt.

Juhász Gyula vallásos költészete nem izolált, hanem szerves kapcsolatban van költészetének egészével. Mint ahogy egész költészete, úgy vallásos költészete és vallásossága is mindenkor a társadalmi körülmények és ezzel együtt Juhász életkörülményei változásának függvénye. Juhász vallásos-

sága megközelítően sem volt merev, állandó jerejű. Valahányszor a haladó társadalmi, politikai erők sodrába került, ez vallásosságát is háttérbe szorította. S mivel politikai nézet és vallásosság között kölcsönhatás van, az így háttérbe szorult vallásosság visszahatott politikai nézeteire, és fokozottabban lehetővé tette fejlődésüket. És fordítva is a haladó erőktől elszakadt költő a vallásban próbált vigaszt találni, és ez a mély vallásosság bémítólag hatott politikai nézeteire is. A következőkben tehát ebből a nézőpontból, a mindenkori társadalmi-politikai helyzetből és ebből fakadóan Juhász Gyula egyéni sorsának szemszögéből vizsgálva követjük nyomon vallásosságának alakulását, figyelembe véve természetesen a lelki tényezőket is.

II.

Juhász Gyula az átlagosnál jóval intenzivebb vallásos nevelést kapott gyermekkorában, így vallásos költészetének sok szála a szülői ház nyomasztó, erősen vallásos légkörére vezethető vissza. Az itt kapott vallásos nevelés pörösült a piarista gimnázium hasonló szellemű nevelésével is.

De ellenkező hatások is érték. Renan könyvének, a Jézus életének elolvasása felébresztette vallási kétekedéseit, amelyek a váci noviciátusban eltöltött hónapok alatt ismét felszínre törtek. Juhász anyja kívánságának tett eleget, amikor kispapnak ment 1899 őszén, bár kétségtelen, hogy egyébként is érzett némi hajlamot a papi pálya iránt. A szerzetesi képzetést és az askéta életmódot azonban nem sokáig tudta elviselni. 1900 májusában kilépett a rendből, és Szegeden folytatta tanulmányait.

Érettségi után a pesti egyetem hallgatója lesz, ahol magával ragadja a század elejének mozgalmas szellemi élete. Valósággal szívja magába a különböző eszmei irányzatokat, hatásokat, amelyek vallásosságának alakulására is nagy befolyással vannak. A keresztény hit, a pogány hit, a buddhizmus egyaránt foglalkoztatta. Nietzsche és a görög kultúra, filozófia hatása a «dionysosi mámor» a pogány életeszmény felé hajtotta. Ez

természetesen dekadens, individuális vágyakozás : az egyén, az Én mehektűsése, elzárkózása. Mégis az adott körülmények között Juhász vallásossága szempontjából pozitív szerepe volt, meri a pogány életöröm fölszításával korlátozta a keresztény lemondás passzív, lefegyverző szerepét. Juhász maga mondta egy nyilatkozatában 1908 tavaszán, hogy «egész lelki életem a pogány életöröm és krisztusi lemondás válságokkal teli tusája volt.»⁷ Ez is vallási vivódás, mint Adyé, de jellegében és intenzitásában mégis más. Ady közvetlenül az istennel vitatkozik, vivódik, közvetlenül az isten ellen lázad. Juhász csak közvetve, a Jézus által követett és parancsolt életforma ellen lázadozik. Ady vivódása mélyebb, erősebb, szenvedélyesebb, Juhászé halkabb, de a vallási problémák mellett mindig társadalmi mondanivalót is hordoz. Juhász állandóan érezteti, hogy nemcsak a krisztusi lemondás az oka a pogány öröm meg nem valósulásának hanem a társadalom is, amely szintén sok lemondást követel meg a legtöbb embertől. Az a társadalmi rend, amelyben köd és boru szállong szürkén szívébe, és amelyben « minden nap egy evoót temet », nem engedi meg « az öröm himnuszát ujjongni szilajon. »⁸ A pogány-versek ezért mindig társadalombírálatot is jelentenek, akár a hellén, akár az ősmagyar pogányság formájában jelennek meg.

III.

Közvetlenül az egyetem befejezése utáni időszakra esik antiklerikalizmusának kibontakozása publicisztikai írásaiban. Mint tanárt, elsősorban az iskola, az oktatás érdekli. Ezt figyelembe véve különösen nagy jelentőségű az, hogy 1906 nyarán két cikkében is valláserkölcsei szellemű oktatás, az egyházi iskolák ellen foglal állást.

Báró Barkóczy Sándor miniszteri tanácsos, a kultuszminisztérium középiskolai ügyosztályának vezetője 1906. júl. 2.-án az Országos Középiskolai Tanáregyesület közgyűlésén mondott beszédében a keresztény felekezeti szellem fokozottabb mértékű érvényesítését követelte a középisko-

lákban. Erre válaszolt Juhász két nap múlva Magyar tanárok c. cikkével, amelyben a "modern magyarság jövődjé érdekében" ⁹ emeli fel szavát a középkori szellemű követelés ellen. "A jövő nemzedék oktatása és nevelése nem lehet ancilla teologiae, az egyház szolgálója. A valláserkölcs alap jó lepedő, amelyben a múlt minden kísérlete elér. Beoltani a jövő nemzedék lelkébe a hazug idealizmus mérgeét, elavult világnézet tömjénével hódítani el a holnapba kilépőt: ez a legnagyobb erkölcstelenség, amit egy ember, egy kor, egy nép elkövethet!" ¹⁰ Ez a cikk bizonyosan nagy szerepet játszott abban, hogy Juhászt nem sokkal később Máramaroszigetre helyezték. ¹¹

Juhász elsősorban az egyház tudomány- és haladásellenes szerepét bírálja az oktatásügy kapcsán. Néhány héttel a fenti cikk megjelenése után, jul. 18-án már közvetlenül is megnevezi a tennivalót: államosítani kell az iskolákat. Ezt írja: "A dicső francia nemzet éppen most viszi Pantheonba Zola szentelt hamvait, azét a Zoláét, akit a csalhatatlan egyház indexre tett és aki világhírű 'Igazság' című regényében lángoló agya és szive egész lehevével ostromozza az egyoldalú népeket romlásba döntő felekezeti népoktást és sürgeti - ami azóta tetet is öltött Franciaországban - a jövő generációt nevelő iskolák államosítását. Ez - igaz hitünk szerint - nemzeti érdek minálunk is." ¹²

Éles társadalomkritikával fonódik össze az antiklerikális hang a Három új sir fölött c. cikkében. Megírására az szolgáltatott okot, hogy egy pusztító erejű szélvihar ledöntötte az egyik szegedi gyár kéményét, amely három munkást agyontört, a termelés szünetelése miatt pedig 600 munkás munka nélkül maradt. Juhász nagyon helyesen felismeri, hogy ez az utóbbi a nagyobb szerencsétlenség. Hiába látja el az egyház a szerencsétlenség három áldozatát "kenetes igékkel, latin orációkkal és lementációkkal," ¹³ hiába fordítja feléjük a részvétet, teljesen megelégedve az életben maradottakról, mégis "ez a hatszáz proletár, ez a hatszáz tehetetlen és munkanélküli élő az igazi halottja, sebesültje, nyomorékja annak

a gyászos hamarsággal végződő szombati viharok.¹⁴ Juhász kéri, hogy az egyház nemcsak az iskolát használja fel a tudatlanság és a szellemi sötétség terjesztésére, hanem minden alkalmas eszközt megragad arra, folyton a halálra emlékeztet, hogy elterelje az emberek figyelmét az életről, az élet szépségeiről, mert ezt ő maga akarja élvezni: » Memento mori- mormoja az életellenes, sötét és lemondást akaró középkori vajákosság, amely a mai élet robogó, zakatoló lendülő kerekeit az életről való lemondás a szolgai alázat olajával akarja mindenáron megkenni, hogy az ő malmára hajtassa az élet vizét. Mikor érti meg már. . . az új ember az új igazságot ! Memento vivere ! Emlékezzél az életre !¹⁵

IV.

Már egyetemi évei alatt jelentkeznek, de csúcspontját később, Nagyváradon éri el Juhász Gyula vallásos költészetének egyik jellegzetes és jelentős területe, a bibliai témájú versek sora. Juhásznak kedves olvasmánya volt a biblia, és ez éreztette hatását költészetében is. Kétségtelen, hogy – főleg kezdetben – a parnasszista hatás is közrejátszott ezeknek megírásában /pl. Salome/, de a bibliai versek majdnem kivétel nélkül mind mélyebb értelműek.

Juhászt elsősorban az ujszövetség ihlette, ennek hangulatát, a szöveg mögött rejlő mély liraiságot, a biblia mélységesen emberi értelmét, örök emberi mondanivalóit ragadta meg és fejezte ki. Ezekben a versekben Jézus sem úgy jelenik meg, mint isten, hanem mint ember, isteni tulajdonságok nélkül, nem utolsósorban Renan hatására :

Hiszem, hogy járt e földön egy szomorú magányos
Galileai férfi. . .¹⁶

Legszébben mutatja Jézus emberi sorsának mély átérzését Az utolsó vacsorán c. költemény :

Már vártak rá halottas ciprusok,

Már hívogatták golgotai árnyak

Ó ciprus ! dalod álmokat susog,
Ó árny ! be jó vagy annak, aki fáradt.

Még egy pohár bor, egy szelet kenyér
És azután indulni fel a hegynek,
Be szomorú az utolsó fenyér,
Hol ácsolják az utolsó keresztet !

.. De ez az óra még halkán dalol,
De ez az este még lágyan susog,
Oly szép lehet az élet valahol,
Mézes az álom és édes a csók.¹⁷

A halál előtti utolsó este hangulatát tükrözi a vers. Azt a fájdalmasan szép, az élet utolsó óráiban feltörő életvágyat, amely Cavaradosi áriájában és Lenszkij áriájában is fölszendül. A költő ezt ragadja ki és ezt érzi át, az utolsó vacsora teológiai jellegét teljesen mellőzi. A bibliának tehát nem isteni, hanem emberi mondanivalóit foglalja vers be, mintegy «humanizálja» a bibliai történeteket, mint Thomas Mann.

Ez a «humanizált», emerközpontú bibliaszemlélet teszi lehetővé számára, hogy a legtöbb bibliai eseményt a saját életére alkalmazza. Kedvelt, és többször is megjelenő témája volt a Jézus szenvedéseiről szóló bibliai részek feldolgozása, ugyszintén Jézus feltámadása is. Juhász maga is sokat szenvedett életében, testileg is, lelkileg is. Nem véletlen, hogy ennyire megragadta ez a motívum. Ugyszintén nem véletlen a feltámadott Jézus és Lázár motívuma sem. Ez Juhász nagy élniakarását, életszeretét fejezi ki, amely szenvedései közepette is ujult erővel tört fel, és a feltámadás az öngyilkossági kísérletek után szinte szó szerinti analógiának is vehető.

Az ujszövetség tele van Jézus különböző csodatetteivel, főleg gyógyításaival. Ezek fölött Juhász - jellemző módon - elsiklott. Őt nem gyógy-

gyította senki, így érdektelenek voltak számára ezek a gyógyítások. Ugyancsak elsiklott a rengeteg homályos példabeszéd fölött és egyáltalán nem hatottak rá költői szempontból Jézus tanításai sem. Kivétel a hegyi beszéd, amelynek «nyolc boldogsága»/amelyek a túlvilági boldog élet reményével biztatják az evilágon szenvedőket/, továbbá általános, elvont szeretet-tana egész életében nagy hatással volt Juhászra.

Ez a «humanizált», lényeges teológiai jellegétől szinte teljesen megfosztott szemlélet nemcsak bibliai verseit, hanem általában egész vallásosságát is jellemzi. Ez a sajátos vallásosság természetesen nem állandó erejű Juhásznál, hanem a körülmények hatására változik, hogy az ateizmus, hol a tételes vallásosság felé közeledik, de tiszta formában egyiket sem éri el soha.

V.

1900–1908 között nem történt olyan esemény Juhász életében, amely éles változást vitt volna vallásosságának alakulásába negatív irányban. Ami egyébként fájdalmasan érintette: Máramaroszigetre, majd Lévára való helyezése vallásos költészetén mélyebb nyomot nem hagyott. Sőt az egyetemi élet mozgalmassága, majd Nagyváradon A Holnap-mozgalom új életet adó lendülete inkább pozitív mozzanatok előtérbe kerülését eredményezte / antiklerikalizmus, pogány-kultusz/. Nagyjából ez a tendencia jellemzi vallásosságát egészen 1909–10-ig, az Anna-szerelemig. Anna iránti reménytelen szerelme hihetetlenül megrázkódtatta Juhász lelki világát, és valószínűleg ez üzte egy miszticizmussal kevert tételes vallásosság felé, amely – ha egyre gyengülve is, de évek en át hatalmában tartotta, nagyjából 1914-ig.

A világháború kitörésekor Juhász is azok közé tartozott, akiket kezdetben megtévesztett a háborús propaganda. De nem sokkal később már elítéli a véröntést, «vig karácsonyt és békés telet» kér a humanizmus, az emberszeretet nevében.¹⁸

Ennek a humanizmusnak egyik forrása kétségkívül Juhász vallásos-

sága volt. Juhász a katolikus vallásból legtöbbször azt emelte ki, hogy az a "szeretet vallása".¹⁹ A liegyi beszéd képe már 1905-től kezdve mind versben,²⁰ mind prózában²¹ többször is megjelenik. Olykor a tolsztoji szeretet-eszménnyel összefonódva jelentkezik ez a gondolat: " Minden művész . . . lelkében megcsendülnek néha-néha a felér, szelid názáreti holdfényes igéi a nyolc boldogságról. A nagy magányok és mély elcsüggedések óráiban kell éreznie a legnagyobbaknak is, hogy mennyire egyedül van a társai, a testvérei, a többi emberek nélkül. És kell éreznie az igazságát annak, hogy szeressük egymást, hogy jobbak legyünk ! Az emberi szolidaritás ez egyedül üdvözítő igéit Tolsztoj Leó hirdeti a legszentebb hévvel Krisztus után a küzdő, vergődő emberiségnek. " ²²

Juhász humanizmusa végső soron polgári-plebejus humanizmus volt, tehát szükségképpen ellentmondásos. Nemcsak a vallásosság játszott bele a maga általános, elvont szeretet-eszméjével, hanem lényeges összetevője volt egy konkrétabb szeretet is : a szegény, elnyomott nép szeretete. Mivel a háboru éppen ennek a népnek hozta a legtöbb szenvedést, Juhász szeretete elsősorban feléjük irányult. Humanizmusának ekkor plebejus, haladó eleme került előtérbe. Ez a néphez való közeledés azonban már konkrét társadalmi kérdéseket vetett fel Juhász számára is : a társadalmi bajok orvoslásának, a társadalom megváltoztatásának, végső fokon a forradalomnak kérdését. Juhász - a dolog tartalmi oldalát tekintve - eljutott a forradalom igenléséig. Hogy ezt a lépést meg tudta tenni, abban háttérbe szorult, alárendelt szerepet játszó vallásossága is közrejátszott.

A forradalom mód sz e r e i t tekintve azonban már nem jutott ilyen messzire. Eszményképe egy vérnélküli forradalom volt, a véres eszközökkel kivívott forradalmat nem helyeselte. Ebben természetesen sok mozzanat közrejátszott : osztályhelyzete, polgári radikális elvei stb. De mint fontos tényezőt kell itt is megemlíteni a szeretet-eszmé-

60.

nyét, tehát végső fokon vallásosságát, amely erősen eltompult ugyan előbb, de nem szűnt meg, és egy bizonyos ponton, a döntő kérdésnél a forradalom teljes vállalásának kérdésénél ismét erőteljes visszahuzó tényező lett.

Szépen tetten érhető itt Juhász humanizmusának hatásaiban is elmentmondásos volta : a társadalom megváltoztatásának, a nép életkörülményei megjavításának / a m i t kell tenni?/ kérdésében plebejus humanizmusa a forradalom mellé állította, polgári-vallásos humanizmusa pedig eltántorította a véres forradalomtól / a « h o g y a n » kérdésben/.

Amikor a forradalom 1918 októberében vérontás nélkül győzött, Juhász szívvvel-lélekkel mellé állt és az új, demokratikus rendszer felépítésének szószólója lett. De ekkor is óva int mindenkit, hogy ne használjanak erőszakos eszközöket, «Nem harcolunk emberek ellen, nem törhetünk lelkek és életek ellen» – írja 1918 novemberében.²³ Azt hirdeti, hogy az új világot- melynek alapja a szeretet – «tisztán, vértelenül, becsülettel, emberséggel építsük föl.»²⁴

A szeretet-gondolat ekkor is összefonódik a tolsztoji eszmével : «Ha Krisztus azt hagyta ránk a kereszten, hogy szeressétek egymást, ha Goethe azzal bucsuzott el tőlünk, hogy több világosságot, mi mindnyáján, akik itt vagyunk és becsületben és igazságban tovább is élni akarunk, minden terrortal szemben korunk Krisztusának és Goethéjének, a jasznaja poljanai bölcsnek ígéit értsük és kövessük : Megértést akarunk és nem erőszakot !»²⁵

Főleg a karácsony, a szeretet és béke ünnepe szítja fel benne ezt a gondolatot, 1918 karácsonyán írja:

Szeressetek : ezt mondja az Apostol

S ennél különbet nem mond senkise.

A betlehemi békés csillagokból

Üzeni ezt ma a Szívek Szíve !²⁶

A forradalom vérnélküli győzelme elősegítette Juhász további fejlődését, a néphez való további közeledését, Antiklerikalizmusa is új erő -

vel bontakozik ki. De itt is megfigyelhető a már említett kettősség. Egyrészt szeretet-eszménye alapjáról bírálja a klerikális reakciót, mert ennek tevékenysége nem méltó a „szeretet vallásához”, amelyet ő látott és tisztelt a katolikus vallásban. Másrészt – és ez a jelentősebb – népszerűsége alapjáról, mert látja, hogy a klérus a forradalom jobbra tolódását, illetve felszámolását igyekszik elősegíteni, a forradalom eredményeit akarja megsemmisíteni.

Több írásában is élesen támadja az egyházat, mert az nem tulajdonképpeni hivatását teljesíti, hanem „csupán korhadtt hatalmi szervezet”²⁷ és hatalma érdekében minden aljasságra képes: »A... hatalmát, tekintélyét és hasznát féltő főpapi latifundium gyűlöletet prédikáltatott a szeretet vallása nevében a más vallásban születettek ellen, de azért, ha profitja úgy kívánta, szívesen vette a másvallásu nagytőkésnek szövetségét is és a politikában nagyszerűen kezelt tudott fogni mindenféle fajta pogányokkal és hitetlenekkel, ha azok a reakció agyaglábú bálványát támogatták.»²⁸

Antiklerikalizmusának hangja akkor válik különösen élessé, amikor az egyház forradalom elleni tevékenységéről ír. Határozottan elítéli ezeket a reakciós mesterkedéseket és kijelenti, hogy azzal az egyházzal, amely »igyon gondolkodik és így beszél», semmi közösséget nem vállal: »Én nemcsak szabadgondolkodó, de keresztény és magyar vagyok, ám az ilyen kereszténységből és magyarságból nem kérek!»²⁹

VI.

Juhász vallásosságának háttérbe szorulása legerőteljesebben éppen politikai fejlődésének csúcspontján, a Tanácsköztársaság idején következett be. Ekkor – és közvetlenül előtte, 1919 márciusának első felében – a vallási képeket csak analógia eszközként használja: az új hit, a bolsevizmus ugyanúgy terjed, meggátolhatatlanul, mint régen a kereszténység. Hiába ellene minden védekezés, minden erőszak, az »új hit» diadalmaskodni fog, és ezzel »a világtörténelem egy új fejezete kezdődik, de az iniciálé nem latin betű, se gót, hanem cirill!»³⁰ A Tanácsköztársaság husvétja sem Jézus feltámadását juttatja eszébe, hanem az egész emberiség föltámadását, új é-

62.

letének hajnalát :

Egy régi husvét fényénél borongott
S vigasztalódott sok tünt nemzedék,
Én dalt jövődő husvétjára zsongok
És neki szánok lombot és zenét,
E zene tulzeng majd minden harangot
S betölt e Husvét majd minden reményt,
Addig zöld ágban és piros virágban
Hirdesd világ, hogy uj föltámadás van !³¹

VII.

A Tanácsköztársaság elbukása derékba törte Juhász fejlődését. Ez a törés azonban nem egyik napról a másikra mutatkozott meg. Ennek az az oka, hogy Juhász kezdetben nem gondolta hosszabb életűnek az ellenforradalom uralmát, még akkor sem, amikor a Tanácsköztársaság már az egész országban elbukott. Sokáig szilárdan hitte, hogy az új rendszer csak rövidéletű lesz. Ez a magyarázata annak, hogy a vereség csak pillanatnyilag, az első napokban fordítja a vallás felé, de utána ismét a forradalmak élményeiből és jövőbe vetett bizakodásából merít erőt, és nem a vallásból. Sőt, bátor szókimondással leplezi le a «kurus», a keresztény jelszavakkal folytatott ellenforradalmi terrort : «A magyarság és kereszténység nevében irtóháborút hirdetek ma azok, akiknek még a nevük se magyar és akiknek a tetteiről mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy azok valódi keresztényekhez méltók. Kereszténység : kiabálják tele tüdővel és tele torokkal és amíg a kereszténységet hajtogatják, tulajdonképpen, a lelkük mélyén, szivük szertint bizony klerikalizmust, reakciót, fehér terrort, pogromot, politikát kócot értenek alatta.»³²

Az a «humanizáció», emberközpontu szemlélet, ami egész vallá-
sosságát jellemzi, ekkor éri el csucspontját, 1919 végén. Prolászka
Ottokárhoz írott cikkében renani nézetet hangoztat : «Én Krisztusban

nem azt csodálom, hogy az isten emberré lett, hanem, hogy a z e m-
b e r i s t e n i m a g a s l a t r a e m e l k e d e i t ! Ez
a valódi csoda, a mélységes misztérium, az emberi nagyság, a civilizá-
ció legkülönb ténye, amely az embert önmaga fölé emeli : a földi met-
nyországra, Ecce homo !³³ Deo Ignoto c. versében pedig már az
„Istent teremtő földi szellem», a xenophanesi gondolat fejeződik ki,

Én kérdem ma nektek,

Mig vér és könny esik,

Az Ismeretlen Istent,

Ki él szivünkben itt.

A mélyből jó, a gyászból,

Ezer kinban fogan,

Szegények, szomorúak,

Üdvözlik boldogan.

Az utja nem virágos,

Bus Kálvária ut,

Gáncsolja, ostromozza

A gonosz, a hazug.

Talán még fölfeszítik

S Judása lesz ezer,

Az Ismeretlen Isten

Jó és nem veszhet el.³⁴

Hasonlóságot mutat ez a vers Toth Árpád Az új isten c. költeményével.
A szegények szenvedéséből, véréből, könnyéből született isten „jó és
nem veszhet el.» A mondanivaló halkabb, nem is annyira világos, mint
Toth Árpádnál, mégis Juhász isten-képének ez a legprogresszívebb pont-
ja

VIII.

A forradalmak éltető ereje egészen 1923-ig hatott, Ettől kezdve már
64.

mindinkább belefárad a küzdelembe, a magányos ellenállásba. Jövőbevetett reményét is elveszíti, és a beletörődő vallásosság vesz rajta erőt. A mélyrezuhanás, kiuttalanság időszaka ez egészen élete végéig. Mégis ezen a beletörődő vallásos alaphangon keresztül tör olykor egy nem belenyugvó hang is. Egy világhíresnek c. versében írja :

Ó mit tudod te, embernek, magyarnak
Mi fáj ma mélyen és a szent viharok
Mit rejt a méhe, mely egünkre jön még
S veszett világot vigan összedönt még?

Én e viharok hurját hangolom már
S hiszem, hogy boldog himnusz lesz a zsoltár,
Mely most Babilon baljós vize mellett
Magányosan az Istennek felelget !³⁵

Az «e viharok hurját hangoló» hang még fölbukkan költészetében, és a munkásokkal, parasztokkal való kapcsolatából meríti erejét. A néppel való kapcsolata vallásos költészetére is nagy hatással van. A szegedi és Szeged környéki parasztság sajátos vallásossága vezeti el a népi katolicizmushoz. Juhász már fiatal korában is résztvett a Szeged környéki nép bucsujárásain a «Fekete Máriához». Itt ragadt meg az a különös erejű és jellegű, az istent és a vallást teljesen paraszti képre átformáló laikus vallásosság. Az egyszerű, szegény nép nem ismeri a vallás tételeinek legnagyobb részét, a szórszálhasogató dogmákat, hanem csak a legegyszerűbbeket : Jézus születését Máriától, egynéhány csodatételét, halálát, feltámadását, vagyis a biblia meszeszerű elemeit, és ezek alapján alakítja ki a maga vallásos elképzeléseit. Lényegében ugyanaz a «humanizálás» ez, mint Juhászé, de még egyszerűbb formában. Juhásznál hangot kap ez a laikus népi katolicizmus, de a vallási témán kívül egy társadalmi-plebejus mondanivaló is kifejeződik ezekben a versekben :

Az ország útján lügg s a földre néz,
Arcán szelid mosoly a szenvedés.

A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.

Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak és várja az időt.

Mikor saját prtáján ur leszen,
Mikor az élet neki is terem.

A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Olyan testvéri áldással tekint
Feléjük és biztatja liveit.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is és egy a zivatar.

Mely őt paskolja s a falut veri
És folyton buzgó őt szent sebei

Nem a magyarság sorsát hirdetik ?
És ki segít már, ha ő nem segít ?³⁶

BARÓTI DEZSŐ szerint Juhász költészetét, így vallásosságát is ebben a korban a népi katolicizmus jellemzi.³⁷ Ez azonban túlzás. Kétségtelen, hogy ez is erősen jellemzi, de ennél erősebb a lemondó, vallásos hang. Ennek megértéséhez A Várta c. verséből kell kiindulnunk :

Fölégettem az összes hidakat,
Egyedül állok örök ég alatt.

Nem lázadok már és nem álmodom
És nem sirok a földi romokon.

Jövő minden reményét ringatom,
Mint a vihart és fészket a falomb.

Igy állok örök békeségbe már
S az Istent várom, aki földre száll.³⁸

A vers szépen mutatja magáramaradottságát, elszigeteltségét és azt, hogy nem látott kivezető utat ebből a mélypontból. Volt ugyan kapcsolata a munkásokkal, parasztokkal is, ezért "ringatta a jövő minden reményét", de ez a kapcsolat nem volt teljes azonosulás, nem volt már rendíthetetlen hit a nép társadalomformáló erejében. RÉVAI JÓZSEF írja Ady-tanulmányában, hogy "az istenhez fordulás az osztálytársadalom nyomásával, szörnyűségeivel szemben való tehetetlenség érzéséből ered"³⁹ Nagyon jól illusztrálja ezt Juhász élete és költészete. Juhász, aki személyi üldözésben is részesült az ellenforradalom idején, akinek egzisztenciája egyre bizonytalanabb lett, betegsége és halálfélelme is erősödött, istenhez menekült, a vallásban próbált menedéket találni. Vallásosságának okát szépen mutatja Szimpozion c. költeménye:

Valahol lenni kell egy lakomának,
Hová hivatalos, kit ideleln
Halálba üzött az éhség, a bánat,
A reménytelen szerelem.

Valahol lenni kell egy palotának,
Hová bejáratos, kit ideleln
Minden örömből és fényből kizártak
S elhullt a rögös utfelen.⁴⁰

A hegyi beszéd eszméje ez is, amely azonban nem tudatosan vállalt program volt Juhász részéről, hanem kényszerű kiutkeresés, menedék. De ez már nem individuális vallásos érzés nála, mint pályájának kez-

detén, nemcsak az Én menekülése, menedékkeresése, hanem a "szenvédő mind egy testvér velem"⁴¹ elvének érvényesülése a vallásosságban is. Együtt élt, együtt érzett a néppel, és az istenhez fordulás a nemcsak a maga, hanem a nép kivezető útját is kereste.

IX.

Ez a vallásossághoz való fordulás még jobban elmélyítette kiuttalanságát, megmérgezte életét, Juhász nem tudott vigasztalást lelmi a valóságban. Ezt legjobban öngyilkossága támasztja alá. Tudta, hogy az egyház dogmája szerint az öngyilkosok kívül rekednek a mennyországon. Ő, aki reményvesztettsége idején a Szimpozion tulvilágával próbált vigasztalódni, önként lemondott erről akkor, amikor az élet már annyira elviselhetetlen lett számára, hogy saját maga menekült előle a halálba.

J e g y z e t e k

- 1 Antal Sándor : Juhász Gyula, A Holnap I. köt Nagyvárad, 1908. 155. l.
- 2 Babits Mihály : Az egyetlen verseskönyv, Nyugat, 1919. november. 1000 l.
- 3 Kosztolányi Dezső : Írók, festők, tudósok, Sajtó alá rendezte : Réz Pál I. köt. Bp. 1958. 49. l.
- 4 Sik Sándor : Juhász Gyula, /Egyetemi jegyzet/ Szeged, 1930.
- 5 Pintér Jenő : A magyar irodalom története, 8. köt. Bp. 1941. 870. l.
- 6 Cs. Szabó László : Juhász Gyula, Nyugat, 1937. május. 326 l.
- 7 Hegedüs Nándor : Juhász Gyula ismeretlen bökversei, It. 1953. 129. l.
- 8 Óda Dionysoszhoz, Juhász Gyula, Összes Versei, Sajtó alá rendezte Ilia Mihály és Péter László, Bp. 1959. 51. l./ A továbbiakban JGyÖV./
- 9 I Juhász Gyula I (T-s) : Magyar tanárok, Szeged és Vidéke, 1906. jul. 4.
- 10 Uo.
- 11 Vö. Péter László : Juhász Gyula és a "fekete báró", Acta Universitatis Szegediensis, Sectio Litteraria, II, 1959. 103-109. l.
- 12 I Juhász Gyula I (T-s) : Értesítők, Iv. Szeged és Vidéke, 1906. jul. 18.
- 13 (Juhász Gyula) : Három új sir fölött, Szeged és Vidéke, 1903. aug. 11.
- 14 Uo.
- 15 Uo.

- 16 Emberi hitvallás. JGyÖV. 761. l.
- 17 Az utolsó vacsorán. JGyÖv. 203-204. l.
- 18 Magyar ősz. JGyÖV. 391. l.
- 19 Papi Tanács. Délmagyarország. 1918. nov. 20.
- 20 Hegyi beszéd. JGyÖV. 47. l.
- 21 Jeluhász Gyula I : Polémia az apostol körül. Szeged és Vidéke. 1905. aug. 31. – Jeluhász Gyula I : Képek a bucsuról. Szeged és Vidéke. 1906. aug. 5.
- 22 Tolsztoj. Szeged és Vidéke. 1907. jul. 17.
- 23 Békesség. Délmagyarország. 1913. nov. 7.
- 24 Uo.
- 25 Az európai kultúra válsága. Délmagyarország. 1919. jan. 23.
- 26 Bellemei üzenet a vakoknak. JGyÖV. 478. l.
- 27 Internacionálé. Délmagyarország. 1919. febr. 7.
- 23 Papi Tanács. Délmagyarország. 1918. nov. 20.
- 29 (Jeluhász Gyula I) : Az igaz papság hamis tükre. Délmagyarország. 1919. márc. 6.
- 30 Uj hit. Délmagyarország. 1919. márc. 9.
- 31 Husvétra. JGyÖV. 439. l.
- 32 Próhá szka Ottokárhoz. Délmagyarország. 1919. szept. 14.
- 33 Uo.
- 34 Deo Ignoto. JGyÖV. 544. l.
- 35 Egy világhiresnek. JGyÖV. 729. l.
- 36 A tápai Krisztus. JGyÖV. 618. l.
- 37 Baróti Dezső : Jeluhász Gyula. Szeged. 1933. 65. l.
38. A várta. JGyÖV. 625. l.
- 39 Révai József. Ady. Bp. 1945. 73. l.
- 40 Szimpozion. JGyÖV. 841. l.
- 41 Az én magányom. JGyÖV. 509. l.